

RELIGIA I POLITYKA W AMERYCE A KONFLIKT W SFERZE PUBLICZNEJ RELIGION AND POLITICS IN AMERICA AND CONFLICT IN THE PUBLIC SPHERE

ANNA DASZEWSKA

INSTYTUT NAUK POLITYCZNYCH, KATEDRA SOCJOLOGII,
UNIwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Dybowskiego 13, 11-041 Olsztyn

Streszczenie

Niniejszy artykuł ukazuje podział religijny w Stanach Zjednoczonych na konserwatystów, umiarkowanych i liberałów, który uformował się po II wojnie światowej i zmienił religijne oblicze kraju przez jego upolitycznienie. Rozłam jest podtrzymywany przez dominujące partie polityczne republikańców i demokratów, które prezentują inne podejście do kwestii społecznych, w ten sposób przyciągając do siebie zwolenników oraz przez liderów organizacji religijnych, którzy chcą mieć swoich reprezentantów w polityce.

W tych obozach religijnych tworzą się konflikty i negatywne stereotypy na temat pozostałych grup. W pracy ukazano krótki rys historyczny religijno-politycznego rozłamu, amerykańskie wyniki badań społecznych dotyczące grup konserwatystów, umiarkowanych i liberałów oraz wnioski końcowe i bibliografię.

Abstract

The text analyzes the ways of interpreting holidays as a form of reality different from everyday life referred to as celebration. In Polish traditional culture, everyday life was sharply contrasted with holidays and celebrations. In contemporary culture, at the beginning of the twenty-first century, the interpretations given to holidays are shallow in the sense that the unusual penetrates the boundary separating the sacred from the profane, the everyday from the unusual, and the holidays and celebrations become a symbol of tradition. It is tradition, understood as a transgenerational transmission of content, that relates the interpretations given to the celebration to the imagined ideals of perfection, happiness, wealth, extravagance, beauty and hospitality treated as significant forms of the unusualness of the holidays. Although nowadays these ideals permeate everyday life, they lose interpretations referring to cultural tradition and introduce an understanding of the unusual as an unreal sphere of reality.

Słowa kluczowe: religia, Ameryka, konserwatyści, liberałowie, umiarkowani

Keywords: celebration, unusualness of holidays, extraordinariness of celebration.

WPROWADZENIE

W Stanach Zjednoczonych występuje wiele różnych religii, lecz społeczeństwo jest w przeważającej mierze chrześcijańskie. W całej populacji amerykańskiej (332 mln) około 63% (210 mln) stanowią wyznawcy tej religii (Smith, 2021). Również Kongres amerykański zawsze był w przeważającej mierze chrześcijański i obecnie taką wiarę deklaruje 88% jego reprezentantów (99% republikańców i 78% demokratów) (Leppert, Fahmy, 2022). Według Instytutu Gallupa w Ameryce jest 34% protestantów, 23% ka-

tolików, 11% nieokreślonych chrześcijan, 2% mormonów, 2% żydów, 6% innych religii oraz 21% osób nienależących do organizacji religijnych. Wśród protestantów jest wyznanie baptystów (15,4%), chrześcijan bezwyznaniowych (6,2%), metodystów (4,6%), zielonoświątkowców (4,6%), luteranów (3,5%), presbiterian (2,2%), restoracjonistów (1,9%), przedstawicieli anglikanizmu (1,3%), ruchów na rzecz świętości (0,8%), członków Kościoła kongregacyjnego (0,8%), adwentystów (0,6%) i kwakrów (0,3%) (Instytut Gallupa, 2023).

Religia chrześcijańska w Ameryce jest podzielona przez rozłam na konserwatystów, umiarkowanych i liberałów, któremu często towarzyszy wysoki poziom negatywnych stereotypów. Amerykańscy socjologowie religii głównie skupiają się na ukazywaniu rozłamu pomiędzy konserwatystami a liberałami, gdzie widoczne są największe różnice. Po II wojnie światowej podział polityczny wkroczył do głównych wyznań wiary, grupując wiernych z tej samej organizacji religijnej po ideologicznie różnych stronach i taki stan utrzymuje się do dzisiaj. W 2023 roku więcej osób określiło siebie mianem konserwatystów niż umiarkowanych i liberałów w kwestiach społecznych (Jones, 2023; Saad, 2023).

PODZIAŁ RELIGIJO-POLITYCZNY SPOŁECZEŃSTWA AMERYKAŃSKIEGO – RYS HISTORYCZNY

Początki podziału były widoczne już w XVIII i podczas pierwszej połowy XIX wieku, co było spowodowane wpływem epoki oświecenia na kulturę elity. Ateizm, sceptycyzm, antyklerykalizm i deizm stały się alternatywami do pobożności baptystów, metodystów i konserwatywnych katolików, żydów, presbiterian i innych wyznań z tego okresu. Przed wojną domową podział nasilał się z powodu nacjonalizmu i regionalizmu oraz napięć pomiędzy północą a południem Stanów Zjednoczonych. Dodatkowo, odkrycia naukowe, nowe idee Charlesa Darwina i państwowy system szkolnictwa wyższego stworzyły podstawy, by liberałowie mogli stawić wyzwanie religijnemu konserwatyzmowi. Dodatkowo, modernizacja wpłynęła na głoszenie wolności w kwestiach duchowych, wyrażając sceptycyzm wobec wiary opartej na Boskim objawieniu, co wywołało powstanie ruchów reakcyjnych (Wuthnow, 2007: s. 447-448).

W oświeceniowej epoce konsensusu w amerykańskim życiu publicznym zabrakło w pewnym momencie roli dla ewangelikalnego protestantyzmu. Gdy protestanci głównego nurtu poparli zsekularyzowany konsensus, fundamentaliści, konserwatywni protestanci i ewangelicy zostali na pewien czas wyeliminowani. Gdy minęły lata dwudzieste XX wieku, przeszli oni w polityczną nieaktywność lub czekali w uspieniu po stronie prawicy. W tym czasie miały miejsce trzy główne czynniki, które wpłynęły na restrukturyzację religii w USA. Po pierwsze, religia była bardzo silna w porównaniu do sytuacji panującej w Europie, Kościoły bowiem nie doświadczyły ograniczeń finansowych jak we Francji, Anglii i w Niemczech, nie doznały również tak szerokich strat podczas wojny. Najważniejszą cechą utrzymującą religię na wysokim poziomie była jej zdolność do dostosowania się do zmieniających warunków. Drugim czynnikiem była orientacja organizacji religij-

nych na ten świat, co przejawiało się w ich aktywnym zaangażowaniu w kwestie społeczne. Trzecim czynnikiem była nieustanna, równoległa działalność organizacji religijnych w dwóch sferach społecznych: publicznej i prywatnej (Marsden, 2007: s. 446-465).

W przypadku strony konserwatywnej, podział rozpoczął się głównie od ruchu ewangelikalnego, który miał miejsce pod koniec lat czterdziestych XX wieku, znacznie różniąc się od wcześniej występującego separatystycznego fundamentalizmu. Ruch ten rozwinął się w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Najpierw konserwatyści sprzeciwili się teologii liberalnej, następnie skrytykowali pewne progresywne prawa społeczne. Od 1968 roku nastąpił powrót tej grupy jako aktywnej siły politycznej. W tym samym czasie załamał się liberalny New Deal Consensus (Braeman, 1989, s. 41).

Amerykański pejzaż religijny, wcześniej reprezentowany głównie przez protestantów, katolików i żydów, został w pewnym sensie zdominowany przez nowy podział kulturowy na religijnych konserwatystów i liberałów, z umiarkowanym środkiem. Żadna z grup nie była jednak zorganizowana jako pojedyncza partia czy ruch. Każda ze stron była wewnętrznie podzielona na wiele innych denominacji i aby działać na arenie politycznej przeciwko poczynaniom rządu, organizacje religijne musiały tworzyć koalicje. Grupa osób umiarkowanych znajdowała się pośrodku tych dwóch obozów, katalizując nastroje społeczne i wyznając zasadę żyj i daj żyć innym (Marsden, 2007: 450-457). W 1955 roku Will Herberg stwierdził, że Ameryka jest ziemią potrójnie topiącego się rondo, ponieważ to w tych trzech wspólnotach religijnych ma miejsce proces integracji etnicznej i kulturowej tak charakterystycznej dla amerykańskiego życia (Herberg, 1960: s. 37).

Szybki wzrost poziomu wykształcenia w latach sześćdziesiątych XX wieku również przyczynił się do powiększenia się polaryzacji obu stron. Osoby mniej wykształcone szukały bardziej tradycyjnych organizacji religijnych, osoby bardziej wykształcone przyjmowały liberalne poglądy w kwestiach praw obywatelskich, wojny w Wietnamie, homoseksualistów i ordynacji kobiet (Wuthnow, 1987: s. 228-229). Wraz z ruchem praw obywatelskich i protestami antywojennymi w latach sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych XX wieku rozwinęły się również religijne działania liberalne (Wuthnow, 1988: s. 172).

W tym czasie Kościoły protestanckie głównego nurtu zaczęły tracić swoje przewodnictwo i współzawodniczyć z innymi wyznaniami o wiernych. Po dekadzie lat sześćdziesiątych XX wieku, a szczególnie po aferze Watergate ujawnionej w 1972 roku oraz po wojnie w Wietnamie w Azji Południowo-Wschodniej w latach 1957-1975, nastały trudne czasy dla starych, normatywnych wyznań. Nowe pokolenie amerykańskie nie posiadało wiedzy na temat silnego religijnego centrum. Religia stała się sprywatyzowana, określana jako własna, niezależnie od tego, czy była to denominacja protestancka, katolicka, żydowska, sekciarska, czy jakakolwiek inna. Dla osób z okresu wyżu demograficznego tolerancja i szacunek w stosunku do innych uważane były za podstawowe wartości w kontekście społecznym i religijnym (Roof, 1993: s. 244-245).

Podczas gdy po tych wszystkich zdarzeniach progresywiści starali się odbudować świecki i bardziej inkluzywny, pluralistyczny konsensus, nagle nie zgodzili się na to konserwatyści. Po rządach Richarda Nixona zaczęła się tworzyć nowa i bardziej religijna koalicja wokół kwestii etycznych dotyczących m.in. sprzeciwu wobec pornografii, aborcji czy homoseksualizmowi (Marsden, 2007: 464-465).

Na początku lat siedemdziesiątych XX wieku lewica straciła dobrą passę i zaczęła tracić wiernych. W 1976 roku prezydentem USA został Jimmy Carter, najbardziej konserwatywny, demokratyczny prezydent od czasów Woodrowa Wilsona. W tym okresie konserwatywne denominacje ewangelikalne stawały się coraz silniejsze. Pod koniec lat siedemdziesiątych powstała telewizja religijna z fundamentalistą i teleewangelistą, Jerzym Falwellem na czele (Williams, 2010: s. 159). Jako lider Moral Majority werbował konserwatywnych chrześcijan do politycznych działań po stronie prawicy. Większość wyznawców ewangelikalnych chciała być politycznie zaangażowana w imię religii. W 1980 roku prezydenturę objął Ronald Regan, najbardziej konserwatywny republikanin (Johnson, 1985: s. 304-312). Ruchy religijnego odrodzenia, takie jak Moral Majority, ruchy krzyżowe Billego Grahama i inne, były silnie motywowane politycznie. Szczególna rola w procesie kształtowania się woli politycznej i w funkcjonowaniu amerykańskiej opinii publicznej ogólnie przypadła moralnemu odrodzeniu (Ostendorf, 2004-2005: s. 62-63).

Amerykański socjolog religii i kultury, Robert Wuthnow wyjaśnia, że: Istnieje dostrzegalna przepaść pomiędzy tymi, którzy określają siebie jako religijnych liberałów, a tymi, którzy myślą o sobie jako o religijnych konserwatystach. W badaniach opinii publicznej ludzie tak naprawdę czują się wygodnie z określaniem siebie w ten sposób. Dwie strony reprezentują mniej więcej równą proporcję amerykańskiego społeczeństwa; i teraz jest mniej ludzi pośrodku a więcej na obu krańcach niż nawet kilka lat temu (Wuthnow, 1995: s. 140).

Zarówno liberałowie, jak i konserwatyści znaleźli sposób na własną działalność w państwie. Strona liberalna zaczęła być reprezentowana przez agencje państwowe, takie jak: The National Council of Churches, The World Council of Churches oraz The National Catholic Welfare Council. Natomiast strona konserwatywna zyskała na sile dzięki tworzeniu sieci konserwatywnych seminariów i kolegiów, przez transmisje religijnego radia i telewizji, budowanie własnych sieci formalnych organizacji na skalę państwową, takich jak The National Association of Evangelicals oraz organizowaniu programów misyjnych (Wuthnow, 1987: s. 228-229). Od początku obie strony starały się stworzyć swoje własne organizacje, a ich znakiem rozpoznawczym stały się grupy powołane w szczególnym celu (special purpose groups), takie jak: ruchy wspierające modlitwę w szkole i reformę moralną, grupy biblijne, organizacje kobiet, religijne organizacje feministyczne, towarzystwa pokoju, religijne koalicje antynuklearne, programy na rzecz społeczności i wiele innych (Wuthnow, 2008: s. 288).

Na początku lat osiemdziesiątych XX wieku podział na religijnych konserwatystów i liberałów pogłębiał się. Wyznawcy ewangelikalni odróżniali się od religijnych liberałów pod kątem wykształcenia, wieku oraz miejsca zamieszkania. Ich liczba jednak rosła i stworzyła widoczną alternatywę dla religii liberalnej. Nowi liderzy religii konserwatywnej stali się narodowym głosem swojego elektoratu. W ten sposób Nowa Religijna Prawica (The New Christian Right) zaczęła coraz bardziej reprezentować głos amerykańskich wyznawców ewangelikalnych. Ten ruch był symbolem zmiany, która wyrażała coś głębszego w amerykańskiej kulturze, była krzykiem części społeczeństwa usiłującym utrzymać tradycyjne wartości dobrych obyczajów i moralności (Liebman, Wuthnow, 1983: s. 3; Wuthnow, 1988: s. 213-214.).

Pod koniec XX wieku podziały religijne były widoczne wewnątrz denominacji. Dla przykładu, umiarkowani i południowi liberalni baptyści głęboko nie zgadzali się z konserwatywnymi południowymi baptystami. Także umiarkowani i liberalni protestanci głównego nurtu stali w opozycji do konserwatywnych protestantów. Progresywni katolicy skupiali się na kwestiach dotyczących sprawiedliwości społecznej, biedy, stosunków międzynarodowych, demokratycznych wyborach. Konserwatywni katolicy z kolei uznawali stanowisko Papieża w sprawach dotyczących rodziny i seksualności (Marsden, 2007: s. 466).

Nieporozumienia pomiędzy obiema grupami wywoływały poważne napięcie, a każda ze stron przedstawiała negatywny obraz drugiej grupy. Religijni konserwatyści określali liberałów jako nie do końca oddanych wierze chrześcijańskiej i posiadających zbyt otwarte nastawienie wobec religii i kwestii moralnych oraz bezkrytycznie akceptujących wszystko, co głoszą ich denominacje (Wuthnow, 1988: s. 215). Liberałowie uważali natomiast, że konserwatyści są nietolerancyjni, fanatyczni i nieelastyczni. Konserwatyści opisywali liberałów jako moralnie rozwiązłych, płytkich i niebezpiecznych (Wuthnow, 2007: s. 445-446).

Każda ze stron skupiała się na podkreślaniu innych wartości. Konserwatyści nawoływali do większej wiary w siłę ponadnaturalną, w cuda, podkreślali też istotę grzechu i osobistego zbawienia. Religijni liberałowie promowali pokój, działania na światową skalę przeciwdziałające AIDS, religijni konserwatyści natomiast skupiali się na grupach biblijnych i stowarzyszeniach modlitewnych (Wuthnow, 2007: s. 447). Konserwatyści byli bardziej skłonni opisywać własne doświadczenie nawrócenia i nakłaniać innych na swoją wiarę. Liberałowie natomiast w większości podkreślali znaczenie religii w ich życiu osobistym, mimo że mniej regularnie uczęszczali do kościoła (Newport, 2014).

Zarówno strona konserwatywna, jak i liberalna poszukiwały wsparcia wśród kandydatów politycznych, by wzmocnić własne poglądy dotyczące sprawiedliwości społecznej i moralności (Wuthnow, 2008: s. 288-290). Każda ze stron posiadała również członków dysponujących zasobami, które można było poświęcić na cele danej organizacji. Obie strony miały również własną wizję rządu. Religijni konserwatyści wspierali wolny rynek, krytykując rządową ingerencję w ekonomię. Uważali również, że państwo jest odpowiedzialne za sprawowanie nadzoru nad moralnością, tworzenie przepisów ograniczających dewiację moralną. Istotne było dla nich również podtrzymywanie obrony narodowej. Z drugiej strony, religijni liberałowie przywiązywali dużą wagę do idei równości i sprawiedliwości społecznej. Mark Chaves wyjaśnia, że obie strony przy politycznym wsparciu współzawodniczyły w sferze publicznej, by przeforować swoje argumenty i wspomóc swoich reprezentantów (Chaves, 2004: s. 120-121).

KONSERWATYŚCI, UMIARKOWANI I LIBERAŁOWIE W ŚWIECIE AMERYKAŃSKICH BADAŃ SPOŁECZNYCH

Pomiędzy dwoma ekstremami konserwatystów i liberałów istnieje grupa tzw. umiarkowanych, która w 2023 roku przewyższa liczebnie grupę liberałów. Według

amerykańskiego instytutu badawczego Pew Research Center konserwatystów jest 36%, umiarkowanych 33%, liberałów 24%. Wśród protestantów ewangelikalnych jest 55% konserwatystów, 27% umiarkowanych, 13% liberałów i 6% nieokreślonych. Wśród protestantów głównego nurtu jest 37% konserwatystów, 38% umiarkowanych, 20% liberałów i 5% nieokreślonych. Wśród katolików jest 37% konserwatystów, 36% umiarkowanych, 22% liberałów i 5% nieokreślonych. Wśród ortodoksyjnych chrześcijan jest 34% konserwatystów, 48% umiarkowanych i 16% liberałów. Wśród tradycyjnych czarnoskórych protestantów jest 36% konserwatystów, 33% umiarkowanych, 24% liberałów i 7% nieokreślonych. Wśród mormonów jest 61% konserwatystów, 29% umiarkowanych, 9% liberałów i 4% nieokreślonych. Wśród świadków jehowy jest 20% konserwatystów, 18% umiarkowanych, 12% liberałów i 50% nieokreślonych. Jedynie wśród żydów, buddystów, hindusów, muzułmanów i niezrzeszonych jest więcej liberałów niż konserwatystów. Wśród żydów jest 21% konserwatystów, 33% umiarkowanych, 43% liberałów i 3% nieokreślonych. Wśród buddystów jest 16% konserwatystów, 36% umiarkowanych, 44% liberałów i 4% nieokreślonych. Wśród hindusów jest 14% konserwatystów, 38% umiarkowanych, 43% liberałów i 4% nieokreślonych. Wśród muzułmanów jest 22% konserwatystów, 39% umiarkowanych, 33% liberałów i 6% nieokreślonych. Wśród osób niezrzeszonych jest 18% konserwatystów, 36% umiarkowanych, 39% liberałów i 8% nieokreślonych (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Political Ideology, 2023). Każda organizacja religijna jest politycznie podzielona.

Według badań socjologicznych z 2014 roku zarówno konserwatyści, jak i liberałowie utrzymywali negatywne zdanie na temat drugiej grupy. Taki pogląd wyrażało 43% republikanów i 38% demokratów. Dodatkowo, 30% konserwatystów twierdziło, że byłoby niezadowolonych, gdyby członek ich najbliższej rodziny był w związku z demokratą i tak samo wypowiadało się o republikanach 23% liberałów. Również 57% konserwatystów, w porównaniu z 17% liberałami przyznało, że chciałoby mieszkać w miejscu, gdzie większość osób z tej społeczności wyznawałoby tę samą wiarę religijną (Pew Research Center, 2014).

Badania społeczne z 2016 roku wykazały, że 70% demokratów uważało republikanów za ograniczonych w stosunku do reszty społeczeństwa. Tylko 23% twierdziło, że republikanie są mniej więcej tacy sami jak inni w tym wymiarze, a jedynie 5% uznało ich za bardziej otwartych. Dodatkowo, 35% demokratów twierdziło, że republikanie są bardziej niemoralni, 33% określiło ich jako mniej inteligentnych, 18% uznało ich za bardziej leniwych od pozostałych Amerykanów, a jedynie 9% twierdziło, że są bardziej pracowici. W przypadku republikanów 47% z nich przyznało, że demokraci są mniej moralni od innych, 46% podkreśliło, że są bardziej leniwi, a 45% uznało ich za bardziej nieuczciwych od pozostałych Amerykanów (Pew Research Center, 2016).

Badania socjologiczne z 2020 roku wykazały, że konserwatyzm i liberalizm wiążą się z jakościowo różnymi kwestiami ideologicznymi, które przyciągają innych odbiorców. Na przykład konserwatyści bardziej podkreślają w swoich przekazach znaczenie lojalności wobec grupy i szacunku dla autorytetów moralnych, a liberałowie głoszą istotę sprawiedliwości i empatii społecznej oraz wrażliwości na krzywdę wyrządzaną innym ludziom (Strupp-Levitsky, et al., 2020). Co więcej, w 2021 roku 72% liberałów popierało rozdział Kościoła od państwa, co akceptowało jedynie 37% konserwatystów (Pew

Research Center, 2021). Według badań z 2023 roku konserwatyści, którzy najczęściej są związani z partią republikańską, nadal mają tendencję do podkreślania znaczenia wzmacniania obronności kraju, podczas gdy demokraci, którzy zwykle wiążą się z partią demokratyczną, wciąż częściej naciskają na szersze inwestycje w programy społeczne, w tym w edukację i łagodzenie skutków ubóstwa (Jones, 2023). Dodatkowo, 91% liberałów popiera legalną aborcję wobec 29% konserwatystów (Fetterolf, Clancy, 2023). Liberałowie w 90% wyrażają akceptację wobec możliwości zawierania związków małżeńskich w osobami z tej samej płci wobec 36% konserwatystów (Gubala, Poushter, Huang, 2023). Co więcej, 91% liberałów wyraża obecnie otwartość na zmiany, do czego skłaniają się również umiarkowani, a konserwatyści popierają ten pogląd tylko w 28% (Wike, Austin, 2023).

Wśród omawianych grup znaczne różnice w poglądach dotyczących przyczyn postrzeganej utraty wpływów chrześcijaństwa na społeczeństwo. Wśród demokratów 66% twierdzi, że oddziaływanie tej religii maleje ze względu na niewłaściwe postępowanie jej przywódców duchowych. Taki pogląd wyraża również 52% republikańców. Demokraci częściej niż republikanie podają konserwatywną politykę państwa jako przyczynę utraty wpływów religii chrześcijańskiej. Z kolei republikanie często wymieniają zmieniające się normy związane z seksualnością jako główną przyczynę zmniejszania się znaczenia religii (62% vs. 43%). Co więcej, republikanie częściej niż demokraci wiążą negatywny wizerunek chrześcijaństwa z popkulturą (52% vs 28%), wzrostem liczby wyznawców religii niechrześcijańskich (35% vs 22%) oraz z polityką rządu ograniczającą rolę religii w życiu publicznym (36% vs 18%). Dodatkowo, 65% republikańców twierdzi, że Biblia powinna mieć „duży” lub „pewien” wpływ na prawo obowiązujące w kraju, a tyle samo demokratów ma przeciwne zdanie (Pew Research Center, 2020).

Amerykańskie badania społeczne z 2023 roku wykazały, że wśród konserwatystów jest obecnie 85% chrześcijan (w tym 38% to protestanci ewangelikalni, 21% to katolicy, 15% to protestanci głównego nurtu, 6% to tradycyjni czarnoskórzy protestanci, 3% to mormoni, a pozostali to ortodoksyjni chrześcijanie, świadkowie jehowy, oraz inni chrześcijanie). Dodatkowo, 3% konserwatystów stanowią osoby należące do religii niechrześcijańskich (żydzi stanowią 1%, muzułmanie 1%, buddyści, hindusi i inne światowe religie 1%). Ponadto, wśród konserwatystów jest 11% osób religijnie niezrzeszonych. Dodatkowo, 96% respondentów wierzy w Boga, 3% nie wierzy, a 1% nie ma na ten temat zdania. Co więcej, 70% badanych uważa, że religia jest bardzo ważna w życiu, 20% twierdzi że jest dość ważna, 6% przyznaje, że nie jest tak ważna, 4% uznaje, że w ogóle nie jest ważna, a 1% nie ma zdania. Dodatkowo, 50% co tydzień uczęszcza do kościoła przynajmniej raz w tygodniu, 30% czyni to raz lub dwa razy w miesiącu czy kilka razy w roku, a 19% partycypuje rzadko lub nie czyni tego wcale (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Conservatives, 2023).

Wśród konserwatystów 69% modli się przynajmniej raz dziennie, 14% raz w tygodniu, 4% raz w miesiącu, 12% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma na ten temat zdania. Co więcej, 49% czyta pismo święte przynajmniej raz w tygodniu 11% raz lub dwa razy w miesiącu, 8% kilka razy w roku, 31% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma zdania. Odsetek osób, które uczęszczają na spotkania grup modlitewnych i nauk religijnych przynajmniej

raz w tygodniu wynosi 36%, raz lub dwa razy w miesiącu 11%, kilka razy w roku 9%, rzadko lub nigdy 44%, a 1% nie ma zdania (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Conservatives, 2023).

W grupie konserwatystów 50% badanych twierdzi, że religia jest źródłem wskazówek dotyczących dobra i zła, 6% uważa, że takim źródłem jest filozofia lub rozum, 37% wskazuje na zdrowy rozsądek, 5% na naukę, a 2% nie ma zdania. Ponadto, 45% uważa, że Słowo Boże powinno być odczytywane dosłownie, 30% twierdzi, że nie wszystko powinno być odbierane literalnie, 3% podkreśla, że Pismo Święte powinno być odczytywane w inny sposób, 17% uważa, że nie jest to Słowo Boże, a 6% nie ma zdania. Wśród respondentów 83% wierzy w istnienie nieba, 10% nie wierzy, a 7% wyraża wiarę w coś innego lub nie ma zdania. Dodatkowo, 72% respondentów twierdzi, że piekło istnieje, 20% w to nie wierzy, a 8% wyraża wiarę w coś innego lub nie ma zdania. Co więcej, 45% respondentów medytuje przynajmniej raz w tygodniu, 7% czyni to raz lub dwa razy w miesiącu, 3% kilka razy w roku, 45% medytuje rzadko lub nie czyni tego nigdy, a 2% nie ma zdania. Dodatkowo, 67% badanych przynajmniej raz w tygodniu ma poczucie duchowego spokoju i dobrostanu, 13% odczuwa to raz lub dwa razy w miesiącu, 7% kilka razy w roku, 13% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma zdania. Co więcej, 46% respondentów ma poczucie zachwytu nad wszechświatem przynajmniej raz w tygodniu, 16% raz lub dwa razy w miesiącu, 11% kilka razy w roku, 25% rzadko lub nigdy, a 2% nie ma zdania (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Conservatives, 2023).

W grupie umiarkowanych jest 69% chrześcijan, gdzie 21% stanowią protestanci ewangelikalni, 22% katolicy, 17% protestanci głównego nurtu, 6% tradycyjni czarnoskórzy protestanci, 1% mormoni, 1% ortodoksyjni chrześcijanie, i łącznie 1% to świadkowie jehowy oraz inni chrześcijanie. Dodatkowo, 6% to osoby należące do religii niechrześcijańskich (żydzi stanowią 2%, muzułmanie 1%, hindusi 1%, buddyści 1%, i inne religie 1%). Ponadto, odsetek osób religijnie niezrzeszonych wynosi 25%. Wśród osób umiarkowanych 89% wierzy w Boga, 9% nie wierzy, a 2% nie ma na ten temat zdania. Co więcej, 47% badanych uważa, że religia jest bardzo ważna w życiu, 29% twierdzi że jest dość ważna, 13% przyznaje, że nie jest tak ważna, 10% uznaje, że w ogóle nie jest ważna, a 1% nie ma zdania. Dodatkowo, 31% respondentów co tydzień uczęszcza do kościoła przynajmniej raz w tygodniu, 38% czyni to raz lub dwa razy w miesiącu czy kilka razy w roku, a 31% partycypuje rzadko lub nie czyni tego wcale (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Moderates, 2023).

Wśród tej grupy badanych 50% modli się przynajmniej raz dziennie, 17% raz w tygodniu, 7% raz w miesiącu, 25% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma na ten temat zdania. Dodatkowo, 29% respondentów czyta Pismo Święte przynajmniej raz w tygodniu, 11% raz lub dwa razy w miesiącu, 9% kilka razy w roku, 50% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma zdania. Co więcej, 19% uczęszcza na spotkania grup modlitewnych i nauk religijnych przynajmniej raz w tygodniu, 9% raz lub dwa razy w miesiącu, 9% kilka razy w roku, a 63% rzadko lub nigdy. Grupa umiarkowanych w 26% twierdzi, że religia jest źródłem wskazówek dotyczących dobra i zła, 12% uważa, że jest to filozofia lub rozum, 51% wskazuje na zdrowy rozsądek, 9% na naukę, a 2% nie ma na ten temat zdania. W grupie respondentów 23% uważa, że Słowo Boże powinno być odczytywane dosłownie, 30% twierdzi, że nie

wszystko powinno być odbierane literalnie, 2% uważa, że Pismo Święte powinno być odczytywane w inny sposób, 37% uważa, że nie jest to Słowo Boże, a 8% nie ma na ten temat zdania (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Moderates, 2023).

Respondenci z grupy umiarkowanych w 72% wierzą w istnienie nieba, 21% nie wierzy, a 7% uważa, że jest to wiara w coś innego lub nie ma zdania. Ponadto, 56% twierdzi, że piekło istnieje, 36% w to nie wierzy, a 8% wyznaje wiarę w istnienie czegoś innego lub nie ma zdania. Wśród respondentów 37% medytuje przynajmniej raz w tygodniu, 9% czyni to raz lub dwa razy w miesiącu, 5% kilka razy w roku, 48% medytuje rzadko lub nie czyni tego nigdy, a 1% nie ma na ten temat zdania. Dodatkowo, 55% badanych przynajmniej raz w tygodniu ma poczucie duchowego spokoju i dobrostanu, 16% czuje się tak raz lub dwa razy w miesiącu, 11% kilka razy w roku, 17% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma zdania. Co więcej, 43% odczuwa zachwyt nad wszechświatem przynajmniej raz w tygodniu, 17% raz lub dwa razy w miesiącu, 15% kilka razy w roku, 24% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma zdania (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Moderates, 2023).

Religijni liberałowie tworzą w Stanach Zjednoczonych grupę, która składa się w 52% z chrześcijan (13% stanowią ewangelikalni protestanci, 12% protestanci głównego nurtu, 19% katolicy, 6% tradycyjni czarnoskórzy protestanci, 1% mormoni, i łącznie 1% ortodoksyjni chrześcijanie, świadkowie jehowy, i inni chrześcijanie). Dodatkowo, wśród liberałów znajduje się 10% osób reprezentujących religie niechrześcijańskie (3% stanowią żydzi, 1% muzułmanie, 1% buddyści, 1% hindusi i 4% inne religie). Dodatkowo, 36% respondentów twierdzi, że jest religijnie niezrzeszonych. Wśród amerykańskich liberałów 78% wierzy w Boga, 19% nie wierzy, a 3% nie ma w tej kwestii zdania. Co więcej, 36% badanych uważa, że religia jest bardzo ważna w życiu jednostki, dla 26% jest dość ważna, dla 16% nie jest zbyt ważna, 21% zauważa że w ogóle nie jest ważna, a 1% nie ma zdania. Ponadto, 22% uczęszcza do kościoła przynajmniej raz w tygodniu, 34% partycypuje raz lub dwa razy w miesiącu lub kilka razy w roku, a 45% uczęszcza rzadko lub nie czyni tego nigdy (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Liberals, 2023).

Wśród liberałów 41% modli się przynajmniej raz dziennie, 16% raz w tygodniu, 7% raz w miesiącu, 37% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma na ten temat zdania. Dodatkowo, 22% czyta Pismo Święte przynajmniej raz w tygodniu, 9% raz lub dwa razy w miesiącu, 8% kilka razy w roku, a 60% rzadko lub nigdy. Odsetek osób, które uczęszczają na spotkania grup modlitewnych i nauk religijnych przynajmniej raz w tygodniu, wynosi 15%, raz lub dwa razy w miesiącu 8%, kilka razy w roku 6%, a rzadko lub nigdy 71% (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Liberals, 2023).

W grupie liberałów 18% twierdzi, że religia jest źródłem wskazówek dotyczących dobra i zła, 17% uważa, że takim źródłem jest filozofia lub rozum, 48% wskazuje na zdrowy rozsądek, 15% na naukę, a 2% nie ma na ten temat zdania. Wśród respondentów 19% uważa, że Słowo Boże powinno być odczytywane dosłownie, 19% twierdzi, że nie wszystko powinno być odbierane literalnie, 1% uważa, że Pismo Święte powinno być odczytywane w inny sposób, 54% utrzymuje, że nie jest to Słowo Boże, a 7% nie ma na ten temat zdania (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Liberals, 2023).

Wśród liberalnych respondentów 56% wierzy w istnienie nieba, 37% w to nie wierzy, a 7% wyznaje wiarę w coś innego lub nie ma na ten temat zdania. Co więcej, 41% twierdzi, że piekło istnieje, 53% w to nie wierzy, a 7% wierzy w istnienie czegoś innego lub nie ma zdania. Dodatkowo, 38% badanych medytuje przynajmniej raz w tygodniu, 10% czyni to raz lub dwa razy w miesiącu, 5% kilka razy w roku, 46% medytuje rzadko lub nie czyni tego nigdy, a 1% nie ma zdania. Co więcej, 52% badanych przynajmniej raz w tygodniu ma poczucie duchowego spokoju i dobrostanu, 16% czuje się tak raz lub dwa razy w miesiącu, 11% kilka razy w roku, 21% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma zdania w tej kwestii. Co więcej, 49% ma poczucie zachwytu nad wszechświatem przynajmniej raz w tygodniu, 16% raz lub dwa razy w miesiącu, 13% kilka razy w roku, 21% rzadko lub nigdy, a 1% nie ma zdania (Pew Research Center, Religious Landscape Study: Liberals, 2023).

Według badań socjologicznych Instytutu Gallupa w dłuższej perspektywie demokraci stają się coraz bardziej liberalni od połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Wśród tej grupy odsetek osób identyfikujących się jako liberalne wyniósł 25% w 1994 roku, wzrósł do 40% w 2010 roku i do 50% w 2017 roku i osiągnął wśród demokratów 54% w 2022 roku. Z kolei 10% demokratów uważa się za konserwatystów (jest to najniższy wynik w badaniach z ostatniej dekady), a 36% twierdzi, że ich poglądy są umiarkowane. Republikanie stali się nieco bardziej konserwatywni w ostatnich dziesięcioleciach. Około 60% identyfikowało się z konserwatyzmem w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, po czym liczba ta wzrosła do 70% w 2008 roku i osiągnęła wysoki poziom 75% w 2020 roku, 74% w 2021 roku i 72% w 2022 roku. Wśród republikanów 22% identyfikuje się z grupą osób umiarkowanych, a tylko 5% jako grupa liberałów (Saad, 2023).

Według badań socjologicznych z 2023 roku 26% osób nienależących do żadnej religii identyfikuje się z partią demokratyczną lub skłania się ku niej, w porównaniu z zaledwie 11% osób niezrzeszonych, którzy identyfikują się z partią republikańską lub skłaniają się ku niej. Republikanie częściej niż demokraci twierdzą, że religia jest ważna w ich codziennym życiu i częściej potwierdzają swoje uczestnictwo w nabożeństwach (Newport, 2023). Amerykańskie dane statystyczne wskazują, że w latach 2021-2023 republikanie znacznie częściej niż demokraci byli protestantami (56% wobec 38%). Co więcej, demokraci częściej niż republikanie nie identyfikują się z żadną religią (26% wobec 11%) (Levin, 2022: s. 2, Statista Research Department, 2023).

UWAGI KOŃCOWE

Religia w Stanach Zjednoczonych jest zarówno produktem kultury swojego kraju, jak również jej współautorem. Jako produkt, została ukształtowana przez głęboką niepewność obecną w amerykańskiej demokracji pomiędzy klasyczną, indywidualistyczną koncepcją państwa, w której państwowe programy społeczne z jednej strony zostają przesłonięte przez konserwatywne, tradycyjne cnoty moralne, a z drugiej przez liberalny stosunek do moralności. Podział pomiędzy religijnymi liberałami i konserwatystami powstał po części ze względu na ambiwalentne tendencje w szerszej kultu-

rze. Religijni konserwatyści dość dobrze dostosowali się do sposobów działania państwa i bardziej opowiadają się za polityczną retoryką, która głosi trwanie tradycyjnej moralności i utrzymywanie rządu z dala od życia rodzinnego. Religijni liberałowie częściej niż fundamentaliści i protestanci ewangelikalni dążą do posiadania większej podstawy instytucjonalnej w denominacjach protestanckich głównego nurtu. Z tego względu identyfikują się z szerokimi programami społecznymi i często zabiegają o pomoc rządową na programy zwalczające nierówności i promujące sprawiedliwość społeczną (Wuthnow, 1987: s. 233). Istniejący w 2023 roku podział na religijnych konserwatystów, umiarkowanych i liberałów może być postrzegany jako kontynuacja wcześniejszych konfliktów, uwzględniając również w dyskursie religijnym i ideologicznych sporach katalizującą rolę osób umiarkowanych.

Religijni konserwatyści nadal walczą o utrzymywanie tradycyjnych wartości amerykańskich, standardów moralnych i etycznych, często wyrażają sprzeciw wobec zwiększania praw grupom LGBTQ, dążą również do wprowadzenia bardziej rygorystycznych przepisów antyaborcyjnych. Duża część prawicy politycznej składa się z religijnych konserwatystów, stąd partia republikańska często wykorzystuje konserwatywne postulaty ideologiczne, by dotrzeć do swoich wyborców. Liberałowie, czyli polityczna lewica, często uważani są za mniej religijnych niż polityczni konserwatyści. Powodem odchodzenia jednej trzeciej demokratów od Kościoła jest niejednokrotnie uwikłanie organizacji religijnych w politykę, z którą jako liberałowie się nie zgadzają, mimo że wielu z nich pozostaje osobami wierzącymi (Religious Liberals and Conservatives in America, 2020).

Religijni konserwatyści, umiarkowani i liberałowie odgrywają istotną rolę w polityce Stanów Zjednoczonych, przedstawiając inne wizje organizacji życia społecznego, wpływając na gubernatorów i prawo stanowe oraz kształtując decyzje polityczne. Te obozy religijne same również padają ofiarą manipulacji politycznych i nacisków ze strony partii, które chcą pozyskać swoich sprzymierzeńców. Dzięki istnieniu tych grup, wiara religijna w Ameryce ciągle podlega procesowi rewitalizacji. Głęboki podział kulturowy w Ameryce na religijnych konserwatystów, umiarkowanych i liberałów może być katalizowany przez podejmowanie dialogu, analizowanie dyskursu związanego z polaryzacją religijną i rozpoznanie konturów, na których powinny być oparte dążenia do zmniejszenia konfliktów i stereotypów. Nie zawsze można osiągnąć kompromis, lecz ważne jest wypracowanie postawy szacunku wobec różnic i wspólnego, centralnego pola do działań. Gdyby każda ze stron potrafiła zaakceptować przeszłość i stworzyć bardziej przejrzystą wizję własnego kraju, zniknęłoby negatywne nastawienie wobec siebie i powstałaby chęć zaangażowania się we wzajemną, rzeczową debatę publiczną.

BIBLIOGRAFIA

1. Braeman J. (1989), *The New Deal: The Collapse of the Liberal Consensus*, „Canadian Review of African Studies”, t. 20, nr 1, s. 41-80.
2. Chaves M. (2004), *Congregations in America*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts-London.

3. Fetterolf J., Clancy L. (2023), Support for Legal Abortion is Widespread in Many Countries, Especially in Europe, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/06/20/support-for-legal-abortion-is-widespread-in-many-countries-especially-in-europe/>, [dostęp: 29.11.2023].
4. Gubala S., Poushter J., Haung Ch. (2023), How People Around the World View Same-Sex Marriage, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/11/27/how-people-around-the-world-view-same-sex-marriage/>, [dostęp: 30.11.2023].
5. Instytut Gallupa (2023), In Depth: Topics A to Z (Religion), <https://news.gallup.com/poll/1690/Religion.aspx>, [dostęp: 27.11.2023].
6. Herberg W. (1960), Protestant-Catholic-Jew. An Essay in American Religious Sociology, Anchor, New York.
7. Jones J. (2023), Social Conservatism in U.S. Highest in About a Decade, <https://news.gallup.com/poll/506765/social-conservatism-highest-decade.aspx>, [dostęp: 29.11.2023].
8. Johnson B. (1985), Religion and Politics in America. The Last Twenty Years, w: The Sacred in a Secular Age. Toward Revision in the Scientific Study of Religion, Society for the Scientific Study of Religion, ed. by P. E. Hammond, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, s. 301-316.
9. Leppert R., Fahmy D. (2022), 10 Facts about Religion and Government in the United States, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/07/05/10-facts-about-religion-and-government-in-the-united-states/>, [dostęp: 26.11.2023].
10. Levil J., et al. (2022), Are Religious „Nones” Really Not Religious?: Revisiting Glenn, Three Decades Later, „Interdisciplinary Journal of Research on Religion”, t. 18, s. 2-29.
11. Liebman R., Wuthnow R. (1983), The New Christian Right, Aldine Publishing Company, New York.
12. Marsden G. (2007), Religion, Politics, and the Search for American Consensus, w: Religion and American Politics. From Colonial Period to the Present, red. M. Noll, L. Harlow, Oxford University Press, Oxford-New York, s. 460- 461.
13. Newport F. (2012), Seven in Ten Americans Are Very or Moderately Religious But Protestant Population is Shrinking as „Unbranded” Religious Grows, <https://news.gallup.com/poll/159050/seven-americans-moderately%20religious.aspx#1>, [dostęp: 28.11.2023].
15. Newport F. (2023), The Politics of Religion, <https://news.gallup.com/opinion/polling-matters/510464/politics-religion.aspx>, [dostęp: 18.11.2023].
16. Ostendorf B. (2004-2005), Religia i sfera publiczna w USA, „Teologia Polityczna” t. 2, s. 57-67.
17. Pew Research Center (2014), Political Polarization in the American Public, <https://www.pewresearch.org/politics/2014/06/12/political-polarization-in-the-american-public/>, [dostęp: 29.11.2023].
18. Pew Research Center (2016), Partisan Stereotypes, Views of Republicans and Democrats as Neighbors, <https://www.pewresearch.org/politics/2016/06/22/4-partisan-stereotypes-views-of-republicans-and-democrats-as-neighbors/>, [dostęp: 30.11.2023].
19. Pew Research Center (2020), Views about Religion in American Society, <https://www.pewresearch.org/religion/2020/03/12/views-about-religion-in-american-society/>, [dostęp: 28.11.2023].
20. Pew Research Center (2021), In U.S., Far More Support Than Oppose Separation of Church and State, <https://www.pewresearch.org/religion/2021/10/28/in-u-s-far-more-support-than-oppose-separation-of-church-and-state/>, [dostęp: 30.11.2023].
21. Pew Research Center (2023), Religious Landscape Study: Conservatives, <https://www.pewresearch.org/religion/religious-landscape-study/political-ideology/conservative/>, [dostęp: 27.11.2023].
22. Pew Research Center (2023), Religious Landscape Study: Liberals, <https://www.pewresearch.org/religion/religious-landscape-study/political-ideology/liberal/>, [dostęp: 27.11.2023].
24. Pew Research Center (2023), Religious Landscape Study: Moderates, <https://www.pewresearch.org/religion/religious-landscape-study/political-ideology/moderate/>, [dostęp: 27.11.2023].
25. Pew Research Center (2023), Religious Landscape Study: Political Ideology, <https://www.pewresearch.org/religion/religious-landscape-study/political-ideology/>, [dostęp: 27.11.2023].

26. Religious Liberals and Conservatives in America (2020), <https://www.ulg.org/ulg-blog/religious-liberals-and-conservatives-in-america>, [dostęp: 27.11.2023].
27. Roof. W. (1993), *A Generation of Seekers. The Spiritual Journeys of the Baby Boom Generation*, Harper, San Francisco.
28. Saad L. (2023), Democrats' Identification as Liberal Now 54%, a New High, <https://news.gallup.com/poll/467888/democrats-identification-liberal-new-high.aspx>, [dostęp: 28.11.2023].
29. Smith G. (2021), About Three-in-Ten U.S. Adults Are Now Religiously Unaffiliated, <https://www.pewresearch.org/religion/2021/12/14/about-three-in-ten-u-s-adults-are-now-religiously-unaffiliated/>, [dostęp: 27.11.2023].
30. Statista Research Department (2023), <https://www.statista.com/statistics/1411981/us-religious-identity-of-republicans-and-democrats-2023/>, [dostęp: 26.11.2023].
31. Strupp-Levitsky M., et al (2020), Moral „Foundations” as the Product of Motivated Social Cognition: Empathy and Other Psychological Underpinnings of Ideological Divergence in „Individualizing” and „Binding” Concerns, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0241144>, [dostęp: 28.11.2023].
32. Wike R., Austin S. (2023), In U.S. and Elsewhere, Most Say their Country Will Be Better off Embracing Changes over Sticking to Traditions, <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/05/15/in-us-and-elsewhere-most-say-their-country-will-be-better-off-embracing-changes-over-sticking-to-traditions/>, [dostęp: 30.11.2023].
33. Williams D. (2010), *God's Own Party. Making the Christian Right*, Oxford University Press, Oxford-New York.
34. Wuthnow R. (1987), *American Democracy and the Democratization of American Religion*, „Politics and Society”, t. 15, s. 223-234.
35. Wuthnow R. (1988), *The Restructuring of American Religion. Society and Faith Since World War II*, Princeton University Press, Princeton.
36. Wuthnow R. (1995), *Christianity in the Twenty-first Century. Reflections on the Challenges Ahead*, Oxford University Press, New York-Oxford.
37. Wuthnow R. (2007), *Quid Obscurum. The Changing Terrain of Church-State Relations*, w: *Religion and American Politics. From Colonial Period to the Present*, ed. by M. Noll, L. Harlow, Oxford University Press, Oxford-New York, s. 441-458.
38. Wuthnow R. (2008), *Religion, w: Understanding America. The Anatomy of An Exceptional Nation*, ed. by P. H. Schuck, J. Q. Wilson, Public.